

УДК: 323.1:316.7(477)

*Куц О. П., канд. філол. наук, доцент,
КВЗО «Вінницька академія безперервної освіти», м. Вінниця*

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Анотація. Досліджено питання розгляду сучасного потрактування національної ідеї, української ідентичності, підґрунтя її формування й розвитку, різноаспектність прояву. Розглянуто мовне питання в контексті української ідентичності; проведено детальний лінгвістичний аналіз взаємозв'язку мислення й мовлення на прикладах порівняльного семантичного аналізу однозначних взаємозамінних слів української й російської мов. Презентовано трансформацію ментальності обох народів у духовній площині через порівняльний аналіз молитви-гімну за Україну й гімну рф.

Ключові слова: національна ідея, українська ідентичність, мова як ідентитет, мова й мислення.

Загальновідомо, що чіткого визначення національної ідеї допоки не існує. Відповідно, навіть якщо хтось буде спроможний сформулювати її визначення, то він отримає Нобелівську премію. Але з усіх потрактувань найчастіше звучить: національна ідея – це концентрований вираз національних інтересів та почуттів, форма духовного самоусвідомлення, тобто показник того, як народ усвідомлює себе, свою роль і місце у світі. Відтак, яким би не було визначення цього духовного феномену і за формою, і за змістом, – суть одна: передовсім консолідація нації для певних здобутків.

Одне з головних завдань національної ідеї – здобуття народом, нацією своєї власної держави. Тут поняття народ і нація – фактично ідентичні, різниця лише в тому, що нація більш модерна й осучаснена модель суспільства, яке стратифіковане за умови, що в ньому наявні еліта, середній клас, інтелігенція тощо [2].

Український народ має свою державу. Як же наразі представлена українська ідея? Національну ідею як духовну основу держави цілісно висловити словами не просто, бо символічні цінності мають не лише раціональний, але й прихований духовний зміст. Символічна сутність української ідеї максимально чітко висловлена у всім відомому вітанні: «Слава Україні!» – «Героям слава!». А героями зазвичай стають особистості. Духовність таких особистостей є виразником української ідентичності, яка постає усвідомленням людиною своєї сутності шляхом ідентифікації себе з українським етносом / народом. У чому передусім реалізується така ідентифікація – в мові, культурі, вірі, знанні власної історії, у традиціях і звичаях народу тощо. Розглянемо окремі аспекти цього явища [3].

Людина є суспільною істотою, і процес її соціалізації немислимий поза спілкуванням. Тому важливим проявом ідентичності виступає мова. Цей прояв має

таку силу впливу на кожну людину і націю, що гідний окремого розгляду як самостійний ідентитет.

Згідно з теорією американських учених Б. Лі Уорфа та Е. Сепіра, мова тісно пов'язана з національною психологією, оскільки мислення, світогляд і поведінка людей залежать від прийнятих форм слововживання, від природи і характеру мови, якою вони висловлюють свої думки і почуття. Формується свідомість народу – розвивається мова як ідентифікатор ментальності, духовності народу-носія мови [1].

На підтвердження цієї думки спробуємо порівняти слова української й російської мов: однозначні й взаємозамінні, які й продемонструють особливості взаємозв'язку мови й ментальності народу-носія мови. Спробуємо проаналізувати глибинний зміст українських слів шляхом порівняння його з глибинним змістом відповідних слів російської мови. Російська мова обрана нами для порівняння винятково з тих причин, що сьогодні це мова окупанта, який влаштував справжній геноцид в Україні, по-перше, а по-друге – це мова, яку в нас знає кожен, отже, кожен може критично оцінити наш аналіз і перевірити достовірність висновків.

Ми будемо аналізувати не нові запозичені слова, а власні словотвори, що виникли сотні років тому, слова, які виявляють ментальність, закладену в їх основу. Зрозуміло, що порівнювати всі десятки тисяч слів обох мов тут немає ні можливості, ні потреби. Розглянемо лише центральні поняття про державу, суспільство, родину, освіту, поступ тощо.

Виявлені в попередньому тексті основні світоглядні ідеї української національної ідеології спонукають до порівняння найбільш загальних термінів: «країна», «Батьківщина», «державна», «подружжя», «шлюб», «перемога».

«Країна», «край» (к+рай), тобто те, що виділене богом Ра, спрямоване до Раю, до Храму сонця. Рос. відповідник – «страна» має південнослов'янське походження й означає «сторона», та чи інша, тобто щось пасивне, без'якісне.

«Батьківщина» («Вітчизна»), тобто батьківський край, земля предків. Рос. відповідник – «родина», тобто там де народився, безвідносно до батьківського краю. Звідси й вираз: «моя новая родина». Для українця «нової батьківщини» не існує, бо земля предків лише одна. Немоżliві для українця й сьогоднішні висловлювання деяких російських великодержавників – «наша родина везде, где живут русские», а відтак і поява на початку ХХІ століття поняття, яке агресивно нав'язується іншим пострадянським країнам – «руській мір».

«Державна» – суспільна організація, яка «держить», «утримує разом» певну громаду людей. Рівень такої самоорганізації нашого суспільства засвідчили два майдани, перманентна війна 2014–2021 рр., повномасштабне вторгнення 2022 року. Рос. відповідник – «государство», тобто суспільна організація, яка за

своєю сутність ідентифікується з государем (або самодержавцем) і його підданими.

Зрозуміло, що за такого різного ставлення до суспільної формації в порівнюваних менталітетів не може бути однакового ставлення й до клітинки держави – «подружжя» або в російському варіанті «супружества». За двомовними словниками ці поняття вважаються рівнозначними, однак символізують зовсім різне коріння в мисленні. В Україні дівчата й хлопці зустрічались і знайомились між собою з молодого віку. До шлюбу переважно ставали ті з них, між якими виникала взаємна приязнь, кохання, дружба, симпатія. Відтак і укладали «шлюб», тобто за згодою, по любові. У росії здавна зустрічі молоді до шлюбу вважались аморальними, про парубання молодих зазвичай домовлялися батьки, а молодих, так би мовити, спрягали до купи, вони були не «подружжям», а спряженою парою, «супругами». Чоловік брав жінку у власність, як річ, тому й значення слова «брак» відповідне. У ньому втілена не шана любові, ніжності («москва слезам не верит»), а сила – «брать» і «спрягать». Отже, у цих словах з однаковими (сьогодні) інформаційними сигналами втілені зовсім різні символи.

Ця відмінність у ментальностях чітко виявляється й у таких поняттях: праця, навчання, співробітництво тощо. Так слово «праця», пов'язане в українській ментальності з прагненням до розумової діяльності («п+раціо»), із прагненням до світлого начала («Ра»), а в російській мові це поняття пов'язане лише з труднощами – «труд».

Наведемо ще кілька порівнянь нібито рівнозначних слів: «захист» («за+хист», тобто покладаємося на власні здібності) – «защита» («за+щит», тобто заховався за щитом); «звитяжець» (той що витягнув, підніс вище) – «победитель» (той, що лишився живим «по бідах»); «перемога» («пере+могти», тобто вище, ніж могутність, надзусилля) – «победа» («спричинив біду»); «лікарня» (місце, де дають ліки, лікують) – «больница» (місце, де панує біль). Природно, що від такого життя, яке відбилось у російському менталітеті, алкоголь – єдиний порятунок. Тому й «водка» для росіянина – ліки, і творить він це слово від поняття лікувальної води, а не від поняття пекучого вогню, як це представлено в українській мові, де відповідником є «горілка» чи «паленка».

Можна й далі наводити подібні порівняння, однак це, мабуть, буде зайвим, оскільки протилежність ментальностей, що стоять за словотворенням в обох мовах, очевидна і з наведених прикладів.

«Світло», «ясність» для української ментальності – найвища характеристика; для російської – найвищою є «сила», «велич». Порівняймо, наприклад, титули вищих посадових осіб: «ясновельможність» і «величество».

У своїй молитві за Україну українці просять зберегти їхню Батьківщину й просвітити їх; росіяни – зберегти царя і дати йому силу, щоб панувати:

Боже Великий, Єдиний
 Нам Україну храни
 Волі і Світу промінням
 Ти її осіни.
 Світлом Науки і Знання
 Нас усіх просвіти!

Боже, Царя храни!
 Крепкий, державний
 Царь православний
 Царствуй на славу,
 На славу нам,
 На страх врагам!

Висновки. Кожному з нас треба вірити у щось хороше, добре, світле, правдиве... Віра в те, що все буде добре, допомагає нам переживати життєві труднощі, черпати сили для нових звершень, брати в життя нові уроки. Наша ідентичність у контексті чітко сформованої національної ідеї об'єднує націю та є запорукою її існування та розквіту.

Список використаних джерел

1. Братко-Кутинський О. Феномен України: наук. дослідж. Київ. 2008. 301 с.
2. Сидоренко Ю. Українська національна ідея – яка вона? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/02/6/4714492/> (дата звернення: 15.05.2024).
3. Струкевич О. Шляхи формування української ідентичності в Новій українській школі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vzj7zZpL0mc&t=3s> (дата звернення: 19.05.2024).

